УДК: 323.1(=163.41)“1848“:051
DOI: https://doi.org/10.18485/srpske_studije.2026.17.2
Рад примљен: 15. јуна 2026.
Рад прихваћен: 22. јуна 2026.

МА Валентина Ерић
историчар, Београд
valentinaeric34@gmail.com
ORCID: 0009-0005-7452-5138

ДВА БЕОГРАДСКА ЛИСТА О ПОЧЕТКУ СРПСКОГ НАРОДНОГ ПОКРЕТА 1848: ОД ПЕШТАНСКИХ ЗАХТЕВА ДО МАЈСКЕ СКУПШТИНЕ

Апстракт: Рад је посвећен извештавању београдске штампе о почетку Српског народног покрета у првим месецима Револуције 1848. године. У средишту истраживања налази се начин на који су *Србске новине* и *Новине Читалишта београдског* представљале револуционарна збивања у Јужној Угарској, српске политичке захтеве и однос према мађарском револуционарном покрету. Циљ рада јесте да се утврди у којој мери су ставови београдске штампе били усклађени са званичном политиком Кнежевине Србије, која је настојала да очува неутралност, као и да се покаже да су београдски листови, нарочито *Србске новине*, већ од средине марта 1848. године пружали изразиту подршку покрету прекосавских Срба, активно извештавали о његовом развоју, заступали српске националне захтеве и критички се односили према политици мађарских револуционарних власти. Истраживање је засновано на објављеној и необјављеној архивској грађи српског порекла, периодичној штампи и релевантној научној литератури. Рад настоји да допринесе бољем разумевању политике Кнежевине Србије према Српском народном покрету из перспективе београдске штампе, која је, и поред званичне државне неутралности, била важан чинилац у обликовању јавног мњења и пружању подршке Србима у Хабзбуршкој монархији.

Кључне речи: Револуција 1848/1849, Српски народни покрет, Кнежевина Србија, *Србске новине*, *Новине Читалишта београдског*, Народна захтевања 1848, Милош Поповић, Петар Радовановић.

***

Политика Кнежевине Србије према Српском народном покрету 1848–1849. године била је предмет истраживања у домаћој историографији, али нису расветљени сви њени аспекти, нити је у потпуности искоришћена

расположива архивска грађа.[1] Са друге стране, извештавање београдске штампе о почетку Српског народног покрета и њеном односу према револуционарним збивањима у Хабзбуршкој монархији до сада није било предмет посебног историографског истраживања, иако оно представља значајан извор за разумевање односа Србије према српском покрету у његовој почетној фази.

Полазећи од тога, овај рад посвећен је анализи начина на који су *Српске новине* и *Новине Читалишта београдског* извештавале о почетку Српског народног покрета, с циљем да се утврди у којој мери је њихово извештавање одражавало, али и превазилазило, оквире званичне политике Кнежевине Србије према револуционарним збивањима у суседној монархији. Посебна пажња посвећена је уређивачкој политици два најзначајнија београдска листа и начину на који су, у условима формалне државне неутралности, обликовали ставове српске јавности о револуционарним догађајима северно од Саве и Дунава.

1 О положају Кнежевине Србије у условима Револуције 1848–1849. и политици Илије Гарашанина видети: Ј. Ристић, *Спољашњи одношаји Србије новијега времена, прва књига 1848–1860,* Београд, 1887; Д. Страњаковић, *Влада уставобранитеља 1842–1853,* Београд, 1932; С. Гавриловић, *Срби у Револуцији 1848–1849*, Историја српског народа, пети дом, друга књига. Од Првог устанка до Берлинског конгреса 1804–1878, ур. В. Стојанчевић, Београд, 1981, 45–109; Д. М. Павловић, *Србија и српски покрет у Јужној Угарској 1848. и 1849*, Београд, 1986; M. Petrov, *Srbija i Vojvodina u Revoluciji 1848–1849*, neobjavljena doktorska disertacija, Univerzitet u Beogradu – Filozofski fakultet, Beograd, 1987; А. М. Савић, *Кнежевина Србија, Француска и пољска емиграција у време Револуције 1848–1849*, Тематски зборник радова Карађорђе и његово наслеђе у српској историји, ур. К. Николић, Велика Плана, 2017, 85–106; исти, *Уставобранитељ и противник страног уплива*, Илија Гарашанин (1812–1874) – великан српске земље, ур. С. Рајић, Аранђеловац, 2024, 71–245; У. Станковић, *Стефан Стефановић Тенка и Српски народни покрет 1848/49. године*, Војвођански простор у контексту европске историје, Зборник радова 2, ур. В. Гавриловић, С. Бошков, Нови Сад–Бачка Паланка, 2014, 293–313; исти, *Кнез Александар Карађорђевић и Српски народни покрет 1848/1849*, Споменица Историјског архива Срем 20 (2021), 33–46; М. Јагодић, *Материјална помоћ Кнежевине Србије Србима у Српској Војводовини 1848–1849*, Болести, ратови и глад – српски народ пред изазовима у прошлости и садашњости, тематски зборник радова, ур. С. Рајић, Београд, 2022, 35–56. Архивска грађа о политици Србије према Српском покрету делимично је објављена: *Документи о Србији од 1842–1848*, прир. Ђ. Шурмин, Споменик LXIX, други разред 54 (1929), 17–82; *Преписка Илије Гарашанина, књига* I, 1839–1849, прир. Г. Јакшић, Београд, 1950, 140–451; *Грађа за историју српског покрета у Војводини 1848–1849*, *серија I, књига 1 (март–јуни 1848)*, прир. Р. Перовић, Београд, 1952; *Документа о србијанским добровољцима у Војводини 1848–1849. године*, прир. Р. Поповић-Петковић, Истраживања 2 (1973), 385–435.

Увод

Немири 1848. године започели су на Сицилији, али је прави почетак Револуције означила Фебруарска револуција у Француској. Убрзо се револуционарни талас проширио на већи део Европе, а средином марта захватио је и Хабзбуршку монархију.[2] За разлику од западноевропских земаља, где су у први план долазили социјални и либерални захтеви, револуционарна збивања у Монархији добила су снажну националну димензију, условљену етничком разноврсношћу становништва и супротстављеним тежњама Мађара и немађарских народа. Под утицајем догађаја у Бечу и Пешти, револуционарни покрет се већ током марта проширио и у јужнословенским земљама Монархије.[3]

У основи националног питања у Угарској налазио се сукоб две политичке концепције. Мађарска политичка елита полазила је од становишта да у Угарској постоји само једна политичка нација – мађарска, док су Срби и остали немађарски народи захтевали признавање своје народности и политичких права. Таквој политици Мађара, поред Срба, противили су се Румуни, Словаци и Хрвати, одбацујући идеју јединствене мађарске државе засноване на једном политичком народу и једном службеном језику.[4]

У време избијања револуције у Бечу, у Пешти се затекао велики број Срба, окупљених поводом традиционалног вашара.[5] Истакнути српски прваци у Текелијануму и Матици српској саставили су политички програм од седамнаест тачака, познат као Пештански захтеви. Њиме није тражена територијална аутономија нити избор српског војводе, већ признавање српске народности и редовно сазивање Српског народног сабора.[6] Захтеви су упућени владару, палатину и председнику мађарске владе Лајошу

2 Сви датуми у главном тексту дати су према грегоријанском календару, док су у напоменама датуми наведени и по јулијанском и по грегоријанском календару.

3 В. Ђ. Крестић, *Срби у Угарској 1790–1918*, Нови Сад, 2021, 77. Више о револуцији у Хабзбуршкој монархији видети: А. Ј. П. Тејлор, *Хабзбуршка монархија 1809–1918. Историја Аустријске царевине и Аустроугарске,* Београд, 2001; Ж. Годшо, *Револуције 1848*, Београд, 1987; М. Екмечић, *Револуција 1848. и Балкан*, Нови Сад, 2021, 114.

4 В. Ђ. Крестић, *Срби у Угарској 1791–1918*, 86.

5 О догађајима у Пешти је карловачки митрополит Јосиф Рајачић био обавештен већ 16. марта из једног писма, у коме је описано како је прво нападнута Ландерерова штампарија, а да је затим дозвољено „да се свашта слободно може штампати без цензуре". Архив Српске православне цркве у Сремским Карловцима (=АСПЦ), Српски народни покрет (=СНП), 1848, кутија 11, бр. 42, нечитак потпис пошиљаоца писма Рајачићу, 4/16. март 1848, Пешта.

6 М. Јагодић, *Историја српског народа у Црној Гори, Хабзбуршкој монархији и Османском царству у 19. и почетком 20. века*, Београд, 2022, 187–188.

Бањањију, али су у мађарским политичким круговима протумачени као израз сепаратистичких тежњи.[7]

У то време су карловачки митрополит Јосиф Рајачић и Јован Хаџић безуспешно покушавали да од бечког Двора, а потом и од мађарске владе у Пожуну, добију одобрење за сазивање Српског народног сабора. Како је постало јасно да мађарске власти неће прихватити српске захтеве, Новосадска српска општина је 27. марта 1848. године усвојила нови програм у шеснаест тачака, заснован на Пештанским захтевима. Српска депутација, предвођена Ђорђем Стратимировићем и Александром Костићем, изложила је ове захтеве пред Угарским сабором у Пожуну, али је Лајош Кошут остао непоколебљив у ставу да у Угарској може постојати само једна политичка нација.[8] Покушај српских представника да посредством краљевског намесника, надвојводе Стефана, постигну компромис окончан је оштрим вербалним сукобом између Стратимировића и Кошута, чиме је мирно решење српско-мађарског спора практично онемогућено.[9]

7 Према том програму, Срби су признали мађарску народност и „дипломатическо достојинство мађарског језика у Унгарији", али су од Мађара тражили признавање српске народности и право на употребу српског језика у народним пословима. Неки од захтева су били: слобода вероисповести и слободно уређивање црквених послова и коришћење црквеног језика; редовно попуњавање упражњених епархија и да се законски утврде манастирска права и поседи; отварање школа; да се Српски народни сабор састаје сваке године, а да заседања буду јавна; да сви саборски захтеви могу бити поднети владару; да се на Српском сабору изаберу врховни школски надзорник и асистенти народних и школских фондова; да архиепископи и епископи имају место и глас на Државном сабору; да према члану закона из 1792. године Срби буду укључени у органе државне власти и судства; да Кикиндски и Потиски дистрикт имају своје посланике у Угарском сабору; да Војна граница буде уређена на основу своје слободе и народности; да Срби буду ослобођени плаћања десетка римокатоличком свештенству. На крају је додато: „Краљу верност! Отачеству сваку жртву! Мађарима братску љубав!" Ово је прихваћено и као први национални програм Срба из Монархије у време Револуције. *Српске новине*, бр. 21, 12/24. март 1848; *Грађа за историју српског покрета у Војводини 1848–1849*, бр. 1; В. Ђ. Крестић, *Срби у Угарској 1790–1918*, 94–95.

8 Правни положај српског становништва био је дефинисан статусом грчко-несједињених грађана Угарске, док је систематско наметање мађарског језика започело његовим увођењем у српску црквену организацију – конкретно у епархије Карловачке митрополије, која се нашла под снажним притиском бечких и пештанских власти. Још током 1847. митрополит Јосиф Рајачић је опоменут на то да се у писмима државним властима користи мађарским језиком. Д. Микавица, Н. Лемајић, Г. Васин, Н. Нинковић, *Срби у Хабзбуршкој монархији 1526–1918. 1. Од Мохачке битке до Благовештенског сабора 1526–1861* , Нови Сад, 2016, 419.

9 М. Полит-Десанчић, *Како је то било у нас Срба у Буни године 1848*, прир. С. Гавриловић, Нови Сад, 1996, 64; М. Јагодић, *Историја српског народа у Црној Гори, Хабзбуршкој монархији и Османском царству у 19. и почетком 20. века*, 188.

Незадовољство српског становништва због одбијања мађарских власти да прихвате њихове захтеве убрзо је ескалирало. У Новом Саду су у знак протеста спаљене матичне књиге вођене на мађарском језику, након чега се народ окупио у Сремским Карловцима и од митрополита Јосифа Рајачића затражио сазивање народне скупштине. Под притиском окупљених, Рајачић је прихватио да она буде одржана 13. маја 1848. године. Покушај мађарске владе да смири прилике именовањем Петра Чарнојевића за великог жупана Тамишке жупаније и увођењем преког суда, као и одлука да се Угарски сабор одржи у Темишвару, где је српско становништво било малобројно, само су додатно појачали незадовољство. Због проглашења преког суда у Новом Саду, за место одржавања народне скупштине одређени су Сремски Карловци, што је представљало отворен револуционарни чин, будући да је сазивање скупштине, уместо законом предвиђеног Сабора, излазило из постојећих правних оквира.[10]

За разлику од револуционарних збивања у Хабзбуршкој монархији, одјек Револуције 1848. године у Кнежевини Србији имао је специфичан карактер. Илија Гарашанин, министар унутрашњих дела, сматрао је да Србија по сваку цену мора сачувати унутрашњи мир и поредак, јер је већ уживала права и слободе, за које су европски народи тек тежили да се изборе револуционарним путем. Истовремено, био је уверен да само политички стабилна Србија може искористити настале међународне околности за остваривање својих националних и државних интереса, пре свега у погледу територијалног проширења и побољшања политичког положаја.[11]

Кад се револуционарни талас током марта нагло проширио Хабзбуршком монархијом, кнез Александар Карађорђевић (1842–1858) је, заједно са Илијом Гарашанином и државним саветником Милосавом Здравковићем Ресавцем, отпутовао у Крагујевац, где је остао до почетка јуна.

Унутрашње прилике у Кнежевини додатно су усложњавали политички сукоби у државном врху. Кнез Александар налазио се у оштром сукобу са Томом Вучићем Перишићем, једним од најутицајнијих људи у држави. Иако су њихови односи били оптерећени бројним несугласицама, очување унутрашњег мира представљало је заједнички интерес државног руководства.

Истовремено, Србија се суочавала и са опасношћу од упада некадашњих кнежева – Милоша и Михаила Обреновића. Руководећу улогу у

10 *Исто*, 190–191.

11 А. М. Савић, *Уставобранитељ и противник страног уплива*, 121. О националним плановима видети: Р. Љушић, *Књига о Начертанију. Национални и државни програм Кнежевине Србије (1844)*, Београд, 2004; исти, *Предлози Јована Мариновића за решење српског питања 1848. и 1854. године*, Српске студије 3 (2012), 279–311; М. Јагодић, *Србија и Стара Србија (1839–1868). Наслеђе на југу*, Београд, 2016, 95.

спречавању њихових активности имао је Гарашанин, који је водио интензивну преписку са окружним начелницима и својим најповерљивијим сарадницима, међу којима су били Стеван Петровић Књићанин, члан Државног савета, и Александар Ненадовић, помоћник министра унутрашњих дела. Најинтензивније активности Обреновића трајале су од краја марта до краја маја 1848. године, кад је кнез Милош ухапшен у Загребу. Опасност од њиховог повратка, политичке поделе међу најистакнутијим државницима и одсуство кнеза из престонице представљали су додатно оптерећење за српске власти у настојању да сачувају стабилност.[12]

Међународни положај Кнежевине Србије у време Револуције 1848. године такође је значајно утицао на њено политичко деловање. Османско царство, Русија, Француска и Велика Британија биле су сагласне у ставу да Србија мора задржати неутралност према Српском народном покрету у Јужној Угарској. Због тога је српска влада морала пажљиво да одмерава сваки свој потез, настојећи да не пружи великим силама повод за сумњу да се непосредно меша у револуционарна збивања преко Саве и Дунава.[13]

12 О плановима кнеза Милоша поближе сазнајемо из преписке Књићанина са Миливојем Петровићем Блазнавцем, ађутантом кнеза Александра. Ту се може увидети да је и кнез Милош имао подозрења према Гарашанину. Наиме, Блазнавац наводи да је у разговору са Милошем, који је трајао три сата, бивши кнез рекао да је план Гарашанина да се „прилепи" уз кнеза Александра, да уклони Петронијевића, а говорио му је и о тежњама министра унутрашњих дела да постане кнез. Такође, Блазнавац наводи да је чуо вести из Крушевца које говоре да је Гарашанин спреман на све, само да задобије кнежево поверење. У нешто каснијем писму, Блазнавац обавештава Књићанина о још једној посети кнезу Милошу, где је потоњи изнео свој план да „по договору са Мађарима и њиховом помоћу постане деспот српски на оној страни, да са добровољцима Србију присаједини Мађарској", а да нема ништа против Карађорђевића, да би га оставио да слободно живи у Србији док не буде потребно да одатле оде. Блазнавац је био један од оних који су сматрали да Србија мора да се укључи у револуционарна збивања и да на неки начен помогне Србима преко Саве и Дунава. Архив српске академије наука и уметности у Београду (=АСАНУ), Преписка Стевана Књићанина (=СПК), 7257/1927, М. Петровић С. П Књићанину, Беч, 31. март / 12. април 1848; АСАНУ, СПК, 7257/1933, М. Петровић С. П. Књићанину, Беч, 23. април / 5. мај 1848; *Грађа за историју српског покрета у Војводини 1848–1849*, бр. 156; Р. Љушић, *Обреновићи у Револуцији 1848. године*, у: исти, *Србија 19. века, изабрани радови (3)*, Београд, 2005, 240–250.

13 Аустријски конзул у Београду Мајерхофер писао је Дворској комори у Бечу да „пошто је Аустрија парализована и њени српски поданици се дижу, да се и овде свом силом устане, да се Турци из тврђава протерају и тако створи језгро једне илирске и српске државе, коју они желе да рашире преко Босне, Бугарске, Славоније, Хрватске итд и чију утопистичку круну они нуде кнезу Александру као цену за његово учествовање." *Грађа за историју српског покрета у Војводини 1848–1849*, бр. 21. У прилог сумњама грофа Бартоломеа фон Штримера, аустријског интернуцијуса у Цариграду, који је настојао да обавести Порту о плановима које је Србија правила са онострaним Србима, ишао је и догађај у Београду у ноћи између 24. и 25. марта. Наиме, тада је у

Важно је нагласити да Кнежевина Србија није остала нема на вапаје своје браће преко Саве и Дунава. Илија Гарашанин је у једном писму Стевану Петровићу Књићанину нагласио да га извештава о свим догађајима и војним операцијама јер је највише полагао поверења у његове извештаје.[14] У писму Јовану Мариновићу, незваничном српском агенту у Паризу, наглашавао је како је неопходно помагати српском покрету, али не само против Мађара, већ и против Двора.[15] Званични став, према великим силама, био је одржавање мира у Кнежевини и немешање у револуционарна збивања у Угарској, док је реалност била сасвим другачија.

Револуција 1848/1849. године је била догађај који је штампи у Београду давао изобиље материјала. У првој половини 1848. године је у Кнежевини Србији излазило пет листова. Политичке природе биле су *Српске новине* и *Новине Читалишта београдског*, књижевне *Подунавка*, стручне *Просветне новине* и земљорадничке, поучне природе био је *Чича Срећков лист*.[16] Поред поменутих листова, у Београду је током револуционарних збивања 1848–1849. године излазио још један лист, у периоду од августа 1848. до краја јула 1849. и звао се *Der Serbe*.[17]

престоницу дошао Павле Чаловић, повереник вође илирског покрета Људевита Гаја и излепио по граду плакате којима се позивало на устанак против Турака и стварање илирско-српске државе на челу са кнезом Александром Карађорђевићем. А. М. Савић, *Уставобранитељ и противник страног уплива*, 137.

14 *Преписка Илије Гарашанина*, бр. 203, 258. Видети још: С. Гавриловић, *Илија Гарашанин и Мађари револуционарне 1848/49. године. Према објављеној Гарашаниновој преписци*, Илија Гарашанин (1812–1874). Зборник радова са међународног научног скупа одржаног 9. и 10. децембра 1987. поводом 175. годишњице рођења, ур. В. Стојанчевић, Београд, 1991, 209–222.

15 *Писма Илије Гарашанина Јовану Мариновићу. књига 1, од 29 марта 1848 до 31 дец. 1858*, прир. С. Ловчевић, Београд, 1931, 10.

16 Што се тиче стручних листова, у њима се такође могло наћи чланака који су се тицали догађаја у суседној монархији. Тако се у *Подунавци* могло наићи на позиве за ослобођење Срба и сви Словена, у *Чича Срећковом листу* се позивало на прикупљање оружја за сваки случај и помоћи за Српски народни одбор у Сремским Карловцима, а у *Просветним новинама* су се такође налазиле информације о револуционарним догађајима у Европи. Ипак, примат у извештавању о покрету пречанских Срба и даљим током догађаја у Монархији 1848–1849. године имали су политички листови. М. Бјелица, *Политичка штампа у Србији 1834–1872*, Београд, 1975, 50–53.

17 Што се тиче листа *Der Serbe*, овај лист је излазио на немачком језику, прожет свесловенским духом, а његов главни задатак је био да се европска јавност обавести о узроцима рата Срба и Мађара. Залагао се за сарадњу Срба и Хрвата у време Револуције 1848–1849. Више о овом листу видети у: Љ. Кркљуш, *Лист Der Serbe о Српском народном покрету 1848–1849*, Нови Сад, 2021.

Ипак, у време револуционарних збивања, пажњу догађајима у суседној монархији највише су придавали политички листови. Штампа у Београду није остала равнодушна на догађаје који су уследили, те су већ од марта и априла странице у *Српским новинама* и *Новинама Читалишта београдског* заузимале рубрике о покрету прекосавских Срба. Београдски листови су имали велику улогу о обавештавању јавности у Кнежевини Србији, а *Српске новине* су стизале чак и у Аустрију и у будућу Војводовину Српску. Својим извештавањем је штампа у Београду помно пратила настанак и развој српског покрета, предлагала идеје како би српски народ у Угарској могао да задобије тражена права и свакако утицала на упућеност народа у Кнежевини о догађајима у суседној монархији. Стога, већ од 15. марта се може увидети спремност, пре свега *Српских новина*, да своју пажњу преусмере на српске захтеве из разних крајева Угарске, не штедећи на коментарима на уштрб мађарских револуционарних првака. Током прва два месеца револуције у Хабзбуршкој монархији бележи се нагли пораст броја вести и чланака подршке у београдским листовима, усмерених ка Србима који су одлучили да се супротставе присилној мађаризацији како би заштитили своју народност и права.

Одзив у београдској штампи

У време кад се у *Српским новинама* писало о револуционарним догађајима, уредник је био Милош Поповић.[18] Од половине марта 1848. највише простора у *Српским новинама* заузимају догађаји и ратна збивања у Аустрији и Угарској, али и актуелне прилике широм Европе. Како се повећавао број дописника и извештаја, тако се мењао и формат *Српских новина*, који је постајао већи. Службени лист, односно званични лист српске владе, полако је постајао лист са карактеристикама политичког гласила.[19] Важно је поменути и сведочење Јакова Игњатовића, учесника Мајске скупштине, заговорника мира са Мађарима и каснијег сауредника Милоша Поповића током 1849. године. У својим мемоарима тврди да је „влада у Кнежевини Србији, где је

18 Прве новине у Кнежевини Србији излазиле су од 1834. године, под називом *Новине србске*, чији је први уредник био Димитрије Давидовић. Под називом *Српске новине* излазе од јануара 1843. године. На место уредника *Српских новина* Милош Поповић (1820–1879) долази марта 1843. године указом кнеза Александра Карађорђевића. Поповић је био ученик Новосадске гимназије и у почетку се бавио писањем песама. Након гимназије одлази на студије у Пешту. Био је уредник листа *Пештанско-будимски скоротеча* 1842. године. Исте године долази у Србију, а годину дана касније постаје уредник *Српских новина*. М. Бјелица, *Милош Поповић, уредник српских листова*, Београд, 1973, 111–119; исти, *Политичка штампа у Србији 1834–1872*, 9.

19 М. Бјелица, *Политичка штампа у Србији 1834–1872*, 50.

иначе најстрожа цензура владала, дозволила да се на рачун аустријских Срба без ограничења пише", додајући да се у београдским новинама и те како писало о деспотовини, „што ништа није била друго до Српска Војводина".[20]

Значај *Србских новина* огледа се и у утицају на образовање јавног мњења у Кнежевини Србији и ван ње. Сергије Николић, правник и будући ректор Лицеја, у једном писму наводи како се види велика разлика између места где су стигле новине из Београда и оног где их није било. Такође пише да су неписмени људи у Бачкој плаћали да им се читају *Србске новине*.[21]

Други политички лист који је излазио у Кнежевини Србији 1848. биле су *Новине Читалишта београдског*. Светлост дана су угледале 4. јануара 1847. године. Београдска интелигенција, која је желела да се укључи у политички живот, основала је Читалиште, као центар свог окупљања. Прилози о Кнежевини Србији су заузимали готово две трећине садржаја, пре свега о просвети и култури, а поред тога и преведене вести из иностраних листова.[22] Популарност су стекле тиме што су много више писале о Кнежевини Србији, него званични лист. Уредници *Новина Читалишта београдског* били су правник и књижевник Павле Арс. Поповић, књижевник и професор Илија Захаријевић, Сергије Николић и књижевник и правник Корнелије Поповић, али је важно навести да је Павле Арс. Поповић имао највише заслуга за успех овог листа. Вршио је посао уредника до 1847. године, али је следеће одбио да настави посао. Лист се нашао на ивици гашења јер нико други није хтео да га преузме. Криза је разрешена кад је уредничко место прихватио Петар Радовановић.[23]

Појава *Новина Читалишта београдског* озбиљно је забринула уредника *Србских новина*, који је од Министарства унутрашњих дела затражио да се вести прво њему шаљу, док је од Министарства просвете званично тражио заштиту за своје новине. Министарство просвете је утицало на то да Министарство унутрашњих дела одобри Поповићу добијање извештаја од окружних начелника. Током 1847. године Милош Поповић је неколико

20 Ј. Игњатовић, *Мемоари. Рапсодије из прошлог српског живота*, прир. Ж. Бошков, Београд, 1966.

21 *Грађа за историју српског покрета у Војводини 1848–1849*, бр. 152.

22 М. Бјелица, *Политичка штампа у Србији 1834–1872*, 43.

23 Петар Радовановић (1808–1857) је студије филозофије и права завршио у Пешти. Био је привремени професор Лицеја 1838/1839. године. Поред тога, био је председник Окружног суда у Чачку, секретар при Министарству просвете и управитељ основних школа у Србији. Од 1842. био је редовни члан Друштва српске словесности. Предавао је математику, статистику и немачки језик. Од 1848. је уређивао *Новине Читалишта београдског*. Б. Грбић, Б. Јорданович, *Преглед наставе на Лицеју, Великој Школи и Универзитету 1838–1914*, Београд, 2018, 375–376.

пута напао уредника Радовановића, тврдећи да вести узима из његовог листа, чим се и званично распламсао прави ривалитет између политичких листова у Кнежевини Србији.[24]

Дописници оба београдска листа су често били исти, с тим што су *Новине Читалишта београдског*, преузимајући вести из *Српских новина*, редовно понављале и имена дописника. Наиме, најчешће су се потписивали једноставно иницијалима, неретко под псеудонимом или без потписа. Псеудонимима је тешкоући у траг, с обзиром на то да су се најчешће понављали општи називи, попут „Родољуб истински", „Један Београђанин", „Очевидац", „Један западни Славјанин", док је најчешћи дописник потписан иницијалима био „J. C.", о чијем идентитету постоји неколико претпоставки.[25]

Београдски листови нису остали равнодушни на догађаје у Хабзбуршкој монархији, те су већ од марта странице у *Српским новинама* и *Новинама Читалишта београдског* биле испуњене рубрикама о покрету прекосавских Срба. Београдски листови су одиграли велику улогу у обавештавању јавности у Кнежевини Србији, а *Српске новине* су чак слали и у Аустрију и у будућу Војводовину Српску. Уредник Милош Поповић је упутио молбу Министарству просвете да му се допусти објављивање листа на већем броју страна и ангажовање већег броја дописника, што је Министарство одобрило.[26] Приливом нових вести, обим листа је достизао и до петнаест страница, при чему су највише простора заузимали дописи и вести из Јужне Угарске. Важно је нагласити да оба листа за изворе користе пре свега штампу из Пеште и Беча, а као главни извор наводе *Сербске народне новине*, које су од 6. априла излазиле под насловом *Свеобште југославенске и сербске народне новине*. Овај лист излазио је у Пешти, а уређивао га је српски књижевник и новинар Теодор Павловић. Уредници у Београду нису били задовољни чланцима које је писао српски уредник у Пешти, замерајући му да не пише довољно о угрожености српске народности и истучући да

24 М. Бјелица, *Политичка штампа у Србији*, 44.

25 Што се тиче идентитета дописника J. C. једна од претпоставки је да би то могао бити Јован Суботић, адвокат и учесник на Мајској скупштини, један од представника Срба из Пеште. Треба узети у обзир и претпоставке изнете у литератури да би у питању могао бити Јован Станковић, секретар Главног одбора Српске Војводине, али и, што је још вероватније, Јован Стејић, лекар и публициста, за којег Јаков Игњатовић у својим мемоарима изричито наводи да је у *Српским новинама* писао „саме политике, све за Војводину". J. Игњатовић, *нав. дело*, 297; *Грађа за историју српског покрета у Војводини 1848–1849*, предговор, XXXIX.

26 *Грађа за историју српског покрета у Војводини 1848–1849*, бр. 38.

им је нејасан пасиван став овог пештанског гласила.[27] О значају новина за буђење народне свести писао је и Матија Бан, повереник Илије Гарашанина, наглашавајући да Павловићеве новине у Пешти више немају утицаја, те да „остају само наше новине, као званично гласило српства".[28]

Први мартовски бројеви *Српских новина и Новина Читалишта београдског* описивали су догађаје у Бечу, коментарисали оставку аустријског државног канцелара Клеменса фон Метерниха, посвећујући пажњу и политичким плановима и захтевима Срба.[29] Вести које се тичу догађаја у Аустрији и Јужној Угарској, као и у Хрватској, јављају се у *Српским новинама* под насловом „Дневник Загранични" и у марту заузимају све више простора. „Дневник Загранични" брзо је постао главни део листа, смештен одмах након вести које се тичу Кнежевине Србије.[30]

Поводом вести које су описивале мартовске догађаје у Пешти, уредник Поповић је писао речи подршке свима који се боре за своја права.[31] Са друге стране, уредник Радовановић у свом листу не износи коментаре, осим што наводи седамнаест тачака под насловом „Захтевања српског народа у Мађарској", што је преузео из *Пештанских новина*.[32]

Српске новине су навеле да пештанске *Српске народне новине* пишу како су Турци одбегли из Београда пошто су их Срби отерали. Уредник Поповић је нагласио да је таква вест лажна и да „овде у Београду са Турцима живимо у најбољем споразумевању, нити је ово за један тренутак нарушено било", истичући да такве информације шире они који желе немире у Србији. Напослетку захваљује Богу на мирном стању у Кнежевини.[33] Јасно је да је на овај начин уредник званичног листа дочаравао слику мирног стања у држави како Порта не би имала разлога да посумња у могућа револуционарна врења.

Важно је навести у којој мери београдски листови пишу о дешавањима у Хрватској. Наиме, о тамошњим догађајима током марта *Новине Читалишта Београдског* преносе углавном вести из *Хорватских новина*, док су *Српске*

27 *Српске новине*, бр. 25, 26. март / 7. април 1848; *Свеобште југославенске и сербске народне новине*, бр. 25, 25. март / 6. април 1848.

28 *Грађа за историју српског покрета у Војводини 1848–1849*, бр. 86.

29 *Новине Читалишта београдског*, бр. 11, 9/21. март 1848; *Српске новине*, бр. 21, 12/24. март 1848.

30 *Српске новине*, бр. 21, 12/24. март 1848.

31 „Зато и ми од наше стране, сваком народу, па и Србима оностранским желимо и препоручујемо слогу и законитост. Слога народе подиже, законитост обдржава." *Исто*, бр. 21, 12/24. март 1848.

32 *Новине Читалишта београдског*, бр. 12, 12/24. март 1848.

33 *Српске новине*, бр. 23, 19/31. март 1848.

новине и те како извештавале и на основу приватних дописа. Конкретно, Хрвати траже да се обезбеде права народности Троједне Краљевине од сваке „навале" Мађара и да се због тога мора неодложиво сазвати хрватски Сабор, а да је кључан захтев да се Хрватска сједини са Далмацијом.[34] На вести из Далмације, за које уредник *Србских новина* пише да му јављају „да је радост завладала због витешког поступања Хрвата", Поповић додаје да „прави Далматинци жељно надгледају час, где ће моћи, после тако дугога растанка, опет загрлити своју рођену браћу."[35] Поводом тога, уредник Поповић наводи како *Хорватске новине* пишу да им је из Бачке јављено да су „ондашњи племићи, све Срби по крви и роду, растргали мађарске протоколе и увели српски језик", да је истим духом плануо и сав Банат „насељен највише Србима", да су се њихова српска браћа подигла на ноге да се придруже протестима Хрвата и да ослободе своје народности. У процесу настанка српског покрета током марта 1848. године, у *Србским новинама* се може увидети неговање идеје да се Срби и Хрвати заједно боре за своја права, истичући дубоку сродност двају народа и њихове историје. [36]

Србске новине описују одлазак Стратимировић–Костић депутације паробродом, те да их је народ уз усклике поздравио и пожелео срећан пут.[37] Изјава Лајоша Кошута да се спор између новосадске делегације и Мађара може решити само мачем, изазвала је бурне реакције, а уредник Поповић пише како је „потурица-Кошут, ономаде у сабору, рекао да све оне који народу говоре о другој народности, а не мађарској, треба позатварати", те наводи, очигледно позивајући на сукоб, да Срби никад неће одбранити своју народност, ако се сада не побуне.[38]

Битно је напоменути да је дотадашњи „Дневник Загранични" промењен у „Обзор", где је писано о револуционарним догађајима. Тако се, након одбијања српских захтева од стране Мађара, може увидети пораст броја дописа са изузетно негативним ставом према Мађарима. Дописник који се потписао као „Србовић" наводи, а С*рбске новине* објављују, како

34 *Исто*, бр. 21, 12/24. март 1848.

35 *Исто*, бр. 23, 19/31. март 1848.

36 *Исто*, бр. 23, 19/31. март 1848.

37 *Исто*, бр. 25, 26. март / 7. април 1848.

38 *Србске новине*, бр. 27, 2/14. април 1848. Уредник Поповић наводи како је чудно што српски новинари у Пешти не јављају за Кошутову изјаву о томе да се спор између Срба и Мађара може решити само мачем и да тиме Мађари јасно изазивају сукоб, а да се српски новинари у Пешти иначе бусају родољубљем. Поповић је за такав начин рада навео: „Лијо, лијо, сад си долијала! Ваше србско родољубље састоји се у томе, да ви Србима мађарца свирате по новинама вашим. Тако вала!" *Србске новине*, бр. 30, 13/25. април 1848.

„Мађари презиру Христову најсветију науку", да Срби „једино имају на свету своје име и језик, а да им њихова ‚браћа Мађари' и то желе одузети". Исти дописник подсећа на привилегије које је цар Леополд I (1655–1705) доделио Србима 1690. године, истичући да су та права изневерена, због чега позива на сазивање сабора и одлучну борбу за своја права.[39] *Српске новине* критикују Павловићеве јер не пишу ништа о питању угрожене народности, а Поповић наглашава како су Срби вековима својим хлебом и оружјем чували границу, додатно наглашавајући значај српског народа за одржавање јединства Монархије.[40]

Одбијање српских захтева само је додатно распламсало незадовољство међу Србима у Угарској, што је непосредно одјекнуло и у београдској штампи. У *Српским новинама* Мађари се већ крајем марта називају „назови браћом", док се у уводним коментарима уочава знатно одлучнији тон него у претходним бројевима. Милош Поповић отворено упозорава на угроженост положаја Срба у Угарској, указујући на апсурд да је српски језик дозвољен само у приватном животу, док је у службеним и јавним пословима била обавезна употреба мађарског језика. По његовом мишљењу, Срби су у сопственој постојбини били принуђени да трпе таква угрожавања својих права. Истовремено са одобравањем указује на писање *Вестника* и *Напретка*, сматрајући да сведоче о буђењу националне свести код Срба.[41]

Још значајнији је Поповићев став да су револуционарни догађаји створили услове за духовно и национално повезивање српског народа, без обзира на државне границе. Истичући да више не сме бити разлике међу Србима, „ма где они били", јер су „ишчезле оне границе које духовноме јединству једнога народа сметаше", Поповић је заправо формулисао програмску оријентацију *Српских новина*. Због тога наглашава да ће лист убудуће првенствено бити посвећен „саопштавању и претресању ствари које се тичу српства", док ће осталим догађајима поклањати мање пажње. Истовремено, јасно прави разлику између званичних државних саопштења и сопствених коментара, наглашавајући да је званично само оно што је у листу посебно означено као такво, док све остало представља „приватно" мишљење уредништва. На тај начин Поповић је оставио простор да *Српске новине* отворено подрже Српски народни покрет, а да формално не доведу у питање званичну, неутралну политику Кнежевине Србије.[42]

39 *Исто*, бр. 25, 26. март / 7. април 1848.

40 *Исто*, бр. 25, 26. март / 7. април 1848.

41 *Исто*, бр. 26, 30 март / 11. април 1848.

42 „Криво је оно мнение, по коме неки мисле, да су ове новине строго званичне." *Исто*, бр. 26, 30 март / 11. април 1848.

Кад је уредник *Србских новина* замерио Радовановићу објављивање истоветних вести, уредник *Новина Читалишта београдског* се свим силама трудио да одбрани свој лист и његово извештавање. Наиме, Радовановић је писао да би ситуација била другачија кад би се његове новине слале у Аустрију, попут *Србских новина*, јер би тако имали већи број пренумераната и обезбедили довољно финансијских средстава за чешће недељно излажење.[43] Радовановић је чак писао и мађарском министру унутрашњих послова Бертлану Семереу, тражећи одобрење за слање свог листа у Мађарску. Важно је навести да су писци ове молбе, уредник Радовановић и Јелисеј Вукајловић, на крају писма ставили: „Ако би нам ту љубов соседства указали и замољено одобрење за прелазак именованих новина у Мађарску решили, учтиво молимо да нам то решеније својим путем даљег ради дејствовања нашег саобштити изволите. Ми ћемо вам благодарни и обвезани остати, а притом избегаваћемо сва она израженија у тим новинама која би принципиуму вашем и цјели вашој – свију Мађара, увреду или у моралном ил' материјалном смислу наносила."[44] Ово писмо може разјаснити и уздржано понашање уредника Радовановића током марта, изостанак коментара или чисто преписивање вести. Промена у априлу у вестима *Новина Читалишта београдског* може значити да је молба одбијена. Та претпоставка се темељи на чињеници да Радовановићев лист није био доступан ван Кнежевине Србије, као и на његовим много отворенијим коментарима о политици мађарских револуционарних првака.

Кад се погледају вести и чланци у марту 1848, приметна је разлика у начину извештавања београдских листова. Мада званични лист, *Србске новине* обилују уредничким коментарима и обликују препознатљив курс извештавања. Анализом од почетка марта постаје очигледно да вести о пречанским Србима полако преузимају примат, добијајући најупечатљивије место на првим странама и све већи простор у листу. Са друге стране, *Новине Читалишта београдског*, иако незваничне, током првог месеца револуционарних збивања на територији суседне монархије мање пажње посвећују новим приликама, тек повремено се осврћући на вести из других листова. Понављање вести из *Србских новина* само је додатно подстакло сукоб међу гласилима. Фокус Радовановићевог листа је остао на вестима из Србије, начинима како доћи до напретка у просвети и тек се јављала понека вест о дешавањима преко Саве и Дунава.

43 *Исто*, бр. 16, 9/21. април 1848.

44 *Грађа за историју српског покрета у Војводини 1848–1849*, бр. 63. Јелисеј Вукајловић био је секретар управе вароши Београда и покретач Београдског читалишта. П. В. Крестић, *Пречани и Шумадинци: Теодор Павловић и Сербске народне новине о Кнежевини Србији (1838–1848)*, Београд–Нови Сад, 1996, 125; Р. Поповић, *Прилози за биографију Јелисеја Вукајловића*, Споменица историјског архива Срем 8 (2009), 102.

Уочи Мајске скупштине

Одбијање захтева новосадских Срба у мађарском Сабору довело је до убрзаног развоја догађаја. Београдски листови нису пропуштали прилику да о свему известе јавност у Кнежевини, те се током априла примећује знатан број чланака посвећених прекосавским Србима. Уреднику Поповићу је стигао допис у ком пише да *Српске новине* „циркулишу по србству овдашњем".[45] Милош Поповић у првом броју из априла месеца у више наврата износи своје виђење ствари, позивајући Словене да се ослободе мађарског јарма.[46]

Међу најважнијим вестима, коју прво објављују *Српске новине*, а неколико дана касније и *Новине Читалишта београдског*, јесте чланак из *Келнских новина*. У њему мађарски дописник наводи да из Србије и Бугарске у Пожун стижу гласови о општим симпатијама за повратак под угарску круну. Уредници београдских листова нису остали неми на провокације мађарског дописника. Поповић се иронично захвалио дописнику што је изнео тајну намеру Мађара, те је тиме показао са каквим суседима имају посла. Смејао се изјави анонимног дописника, наводећи да не зна историју своје земље, те га пита кад је то Бугарска припадала Мађарима, уз поруку да се горко вара ако мисли да је Србија икада била део Угарске. Уредник с посебном пажњом истиче да географске и историјске области тадашње Угарске – Срем, Бачка, Банат, Барања, Славонија, Хрватска и Далмација – по својој природи припадају Србији. Са матицом их повезују заједнички језик и народност, а чињеница је и да су ови крајеви некад чинили саставни део Српског царства. Осим по природном, Поповић наглашава да наведене области припадају и по историјском праву, јер како наводи „то сведоче многи и данас налазећи се остаци старе српске славе, као многи порушени градови, нарочито пак намастири српски по Фрушкој Гори, Банату, и другим предпоменутим пределима". У осврту на Аустрију и њену наводну компензацију у виду Србије – истиче се да Србију чува њен цар-покровитељ и остале велике силе, „па и саме оне које се сад реформују ваљда ће се држати оног благотворног система: да не треба туђе отимати!" Овај део уредник завршава речима: „Славени ће се држати свога добра, свога завичаја, а Мађари нека своје азијатске ћуди оним задовоље, што им победоносни Славени уступе: они ће са њима поступати по европском праву. Када је морао пасти Метернихов

45 *Српске новине*, бр. 30, 13/25. април 1848.

46 С тим у вези, на маргинама једног од дописа сачувани су уредникови коментари попут оних да „зелена је боја лепа, боја надежде; ал' као мађарска није лепа на грудима Славјанина", да се „у мађарској ропској слободи имамо заиста бојати за народност славјанску", као и да је слобода без народности као „тело без душе, месо без костију." *Исто*, бр. 27, 2/14. април, 1848.

језутизам, како да се одржи Кошутов мађаризам?!"[47] Овом допису се вероватно посветило много пажње због чињенице да је Кнежевина Србија била предмет провокације анонимног дописника, а да би се очувао мир у земљи, било је потребно и на најмање трзаје реаговати благовремено. Поред тога, било је неопходно да се покаже да Срби немају никакве симпатије према Мађарима. Ово је био један од очигледнијих показатеља антимађарске оријентације *Србских новина*.

Уредник Радовановић је у свом листу такође прокоментарисао овај допис. Како наводи, не почива на истини, већ је писан из жеље да се напакости. Уз то наводи разлоге због којих Срби и Бугари нису имали ни најмање симпатија за Мађаре, односно пише да Србин таквих симпатија „нити је имао, нити ће имати, ни задобити".[48] Највећу пажњу у овом броју уредник је посветио одбрани од оптужби да његов лист касни са вестима.[49] Иако би се од незваничног листа очекивало јасније заузимање става о провокацијама на рачун Кнежевине Србије, *Новине Читалишта београдског* су, за разлику од Поповићевих новина, задржале много умеренији тон.

Догађај у Великој Кикинди само је потврдио да је сукоб између Срба и Мађара неминован. Након што се српски народ у Великој Кикинди побунио против мађарске репресије, влада у Будимпешти је, уместо да смири тензије, одлучила да сурово казни побуњене Србе. Уредник *Србских новина* писао је коментаре подршке Кикинђанима, истичући њихову невиност и оправданост борбе за сопствена права. Подужи коментар уредника Поповића наступио је након што је његов дописник изнео забринутост због ширења лажних вести у Павловићевим новинама. Наиме, он је у свој лист ставио допис у ком се тврди да је побуну у Кикинди наложио митрополит, да је младић донео барјак и говорио како га је митрополит послао да пркоси Мађарима. Дописник *Србских новина* је ове наводе окарактерисао као обичне клевете, позивајући се на бројне сведоке догађаја који су потврдили

47 *Исто*, бр. 28, 6/18. април 1848.

48 *Новине Читалишта београдског*, бр. 16, 9/21. април 1848.

49 „А у осталом ове исте новине ни соревњивати не могу се овим, које двапут у седмици излазе, и по произволенију и прилжанију Учредника, који и помагача повише има, и дописатеља, пространије могу бити, него друге у свако доба, потоме, што он ништа ни за папир ни за штампу не плаћа, па додатке може писати, колико му време допушта, када му је и печатња боља него другоме на руци, као Учреднику Правитељствени новина. Па онда са једним талиром не могу се по мњењу и вољи гласоноша ове новине издржавати, као кад би цена њиова већа била, и када би редовног под платом Учредника, а не добровољнике (и то само двојицу без икаквог другог помагача, и без дописатеља са поља, осим 3–4 из Сербије) за учређивање своје имале, који поред свој звања за љубав и чест Србства, без икакве плаће и нраће овај мали труд свој полажу." *Исто*, бр. 16, 9/21. април 1848.

да у томе нема истине, што је подржао и уредник Поповић, поручивши да поседује аутентичан извештај на три табака о немирима у Кикинди, који је спреман да објави уколико буде потребе. Поповић не штеди уредника Павловића и његов лист, наводећи да он ,,народ свој Мађарима издаје".[50] Из револта према мађарским поступцима, незадовољни народ је спалио црквене протоколе на мађарском језику, у чему је учествовао и прота Павле Стаматовић. Паљење црквених протокола на мађарском језику је изазвало одушевљење уредника *Србских новина*. Поповић је поздрављао народ у Новом Саду и њихов поступак.[51]

Наредни већи нереди били су у Старом Бечеју, Молу и Ади. Ипак, мађарска влада одлучује да именује тамишког великог жупана, грофа Петра Чарнојевића, за изванредног и опуномоћеног краљевског комесара.[52] Београдске новине су помно испратиле именовање Чарнојевића, али су и негативно оцениле његово понашање према Србима, иако су се у почетку надале да је он добро решење за Србе у Угарској. Очекивало се да ће казнити виновнике немира у Великој Кикинди. Београдски листови су изнели критику на рачун комесара, често га називајући издајицом српског рода јер је наређивао да се обесе српски свештеници и ,,многи врли Срби".[53] У дописима *Новина Читалишта београдског* може се видети како мађарске власти окривљују Рајачића за немире у Великој Кикинди и како сматрају да се буна подстицала у Сремским Карловцима.[54]

Оно што је важно навести да је током априла, као и у марту, постојала извесна бојазан од могућег револуционарног дејства у Кнежевини Србији.[55] Дописи који би стизали или чланци страних листова који су помињали уну-

50 *Србске новине*, бр. 35, 30. април / 12. мај 1848.

51 ,,Право честита браћо! Кад Мађари могоше закон о штампи спалити, а још викаше да ће то учинити и са санкцијом прагматиком, могу јамачно и Срби уништити мађарске протоколе, који су им у њихове цркве наметнули", позивајући и друге српске општине да се угледају на Новосађане. *Исто*, бр. 30, 13/25. април 1848.

52 *Србске новине* пишу да је Чарнојевић именован за бана српског, на шта *Новине Читалишта београдског* пишу коментар да то није тачно, већ да је именован за комесара, што је одговарало истини. *Новине Читалишта беорадског*, бр. 18, 23. април / 5. мај 1848.

53 *Србске новине*, бр. 34, 27. април / 9. мај 1848.

54 *Новине Читалишта београдског*, бр. 20, 10/22. мај 1848.

55 У писму Ацике Ненадовића Гарашанину, од 26. априла / 8. маја 1848, он наводи како ,,наши ђаци, неки од Немачкара, су саставили један поздрав на народ Србски у Немачкој, да се не да Мађарима и да не пристаје са њима, а да ће им они, ако нужда буде, свим силама упомоћ бити." Ипак, штампање овог прогласа је било забрањено. Државни архив Србије (=ДАС), Заоставштина Драгослава Страњаковића (=ЗДС), 408;

трашње стање у Србији били су убачени у неки од бројева *Србских новина*, а уредник Поповић је настојао да демантује такве вести. Такав чланак се појавио и у листу *Agramer Zeitung*. Тамо је наведено како „покрети у суседној Србији расту непрестано", писало се о оставкама и променама у влади Кнежевине Србије и како је то све било са циљем ослобођења од турске власти.[56] На то је уредник *Србских новина* писао како власти у Србији знају да им је неопходан мир, за који се боре, и да никакав покрет није пореметио благостање у држави. Поповић је одговорио и уреднику *Вестника* на коментар како су *Србске новине* „при свој ватри ладне", да му такав став уопште није јасан, те да не разуме одакле потиче.[57] Уредник званичног листа Кнежевине Србије је поново, као и у ранијим ситуацијама, доприносио одржавању мира у држави, како не би дошло до сумње великих сила, пре свега Турске, у њену политику неутралности.

Однос званичне политике Кнежевине Србије и писање београдске штампе је аспект који заслужује посебну анализу. Као што је већ наведено, званична политика Србије била је неутралност и одржавање реда и мира у земљи. У том правцу су свим расположивим средствима настојале да делују како влада у Србији, тако и велике силе. Мада званични лист Кнежевине, *Србске новине* се не уздржавају од писања борбених и охрабрујућих чланака и коментара, упућеним прекосавским Србима. Остаје отворено питање да ли је реч искључиво о личним ставовима уредника Поповића или о планском, дозираном охрабривању српског покрета. Његов начин извештавања нам показује како у Србији нема револуционарних збивања, а ако би се тако нешто наслутило, Поповић би то оповргавао. Кад је реч о Србима преко Саве и Дунава и различитим облицима њихове борбе за права, од оних мирољубивих начина па све до отворено насилних, уредник *Србских новина* није штедео ни простор свог листа ни речи подршке, јасно и отворено изражавајући свој став. Имајући у виду строгу цензуру која је тада владала, из оваквог писања званичног гласила може се основано закључити да је то заправо био и незванични став владе у Кнежевини Србији.

Уредник Радовановић је у свом листу навео да Срби у Кнежевини не смеју бити неми на догађаје који су захватили Србе у Угарској. Сматрао је да би свако ћутање Срба у Србији само охрабрило Мађаре да још одлучније остварују своје циљеве. Радовановић је навео: „Донде, докле ми Срби овде ћутимо и невешти чинимо се, што се са рођеном браћом нашом у Бачкој,

Д. Страњаковић, *Србија и Војводина 1848–1849 године,* Гласник Српске православне цркве 9–12 (1948), 120.

56 *Србске новине*, бр. 31, 16/28. април 1848.

57 *Исто*, бр. 31, 16/28. април 1848.

Банату и Срему ради."[58] Овим коментаром је снажно нагласио потребу да српска влада предузме конкретне кораке како би пружила подршку борби за очување српске народности у Угарској.

Не би требало занемарити оне дописе који изражавају наклоност ка листовима из Београда, наводећи колико су важне новине у обавештавању јавности и српског народа ван Кнежевине Србије. Наиме, један дописник наводи да не може да пропусти, а да не јави колико су важне *Србске новине* постале и „да се сваки радује када му у дела падну да их прочита", а дописник из Земуна наводи како „новине се ваше овде не читају, но гутају и пита се од свију страна, може л' се испословати што предлажете." Анализирајући политичке алтернативе Срба у Угарској, поменути дописник сугерише да је за њих најповољнији исход обнова деспотовине, што је наишло на снажан одјек код уредника *Србских новина*. Милош Поповић афирмише овакав предлог, наглашавајући да реализација једне тако крупне замисли захтева општу слогу, пожртвованост и националну одважност.[59]

Утицај београдских листова на расположење народа може се пратити још у првим месецима Револуције. Упркос честим критикама да су касниле са вестима и да су их понављале, *Новине Читалишта београдског* су ипак имале значајну улогу у обавештавању јавности, будући да су повремено доносиле драгоцене нове текстове и дописе. Са друге стране, *Србске новине* су често добијале похвале за свој рад, којим су будиле народну свест код Срба у Аустрији, али и образовале ставове јавности у Кнежевини. И поред тога, уредник Поповић је од Мађара добијао претећа писма, из Бачке и Баната. У тим писмима је писало како ће дописници *Србских новина*, ако буду ухваћени, одмах бити изведени пред преки суд, док се уреднику прети да ће ко се икада нађе на мађарској земљи, одмах бити убијен, на шта уредник не остаје нем и пркосно им одговара: „Слободно ме могу Мађари

58 „Мађарштина се лицем и са именом Чарнојевића Петра ово ради, кога је као макину своју за сад употребила, да у намери Мађарштине Србима у Аустрији и сабљом и пушком и топом докаже, да Срби нису Срби, него да Срби, оћел' нећел' Мађари бити морају." *Новине Читалишта београдског*, бр. 19, 30. април / 12. мај 1848.

59 Уредник Поповић наводи и своје виђење начина за повратак деспотовине. Дописник пише како би требало да се сједине Хрвати, Далматини, бачки и банатски Срби, после Крањци и Штајерци. На сједињење уредник пише своју белешку: „Ово на сваки начин треба; ал' другога законога пута нема, како се Бачка и Банат од Мађара отела, него уставовљење старе деспотовине србске; огњем ако се неће сила силом узбијати. Да би се пак ово предупредило, (које међутим тежко да изостане!), ми препоручујемо, да се деспотовина србска поврати; па кад се ово постигне, онда ће лако бити са Хрватском се сложити. Зато часа не почасите, браћо србска; тражите своја стара, никаквом законитом кривицом одузета вам права! Ако ли још спавате, то нисте вредни, да вас сунце Божије грије! Погибељ твој од тебе Израиле!" *Исто*, бр. 29, 9/21. април 1848.

погубити дати, када се год на мађарској земљи појавим, јер ове у Европи нема; а ако би ме срећа нанела, да у славенску Угарију дођем, ту ме заиста глава заболети неће."[60]

Закључак

У којој мери је београдска штампа утицала на обавештавање јавности Кнежевине Србије, као и у којој мери је утицала на Србе у Угарској да се побуне против мађарског непризнавања њихових права, може се утврдити још у првим месецима Револуције. Уредници београдских листова, како Поповић, тако и Радовановић, нису остајали неми на догађаје који су преплавили Хабзбуршку монархију. Својим текстовима значајно су допринели да јавност у Србији дубље разуме сложене прилике у којима се налазио српски народ преко Саве и Дунава, при чему су често отворено наговештавали или јасно исказивали сопствени став о српско-мађарском сукобу.

Београдска штампа је од почетка револуционарних збивања 1848. године систематски пратила развој српског покрета. Разлике између *Српских новина* и *Новина Читалишта београдског* у начину извештавања су и те како јасне. Док су *Српске новине* већ од Пештанских захтева показале изразито просрпску и антимађарску оријентацију, *Новине Читалишта београдског* су биле опрезније и умереније. Радовановићев лист, иако незваничан, каснио је за Поповићевим новинама, како у извештавању, тако и у изражавању ставова, али су оба, сваки на свој начин, допринели формирању јавног мњења у Кнежевини. Напослетку, треба истаћи да је извештавање београдских листова било вид подршке Србима у Јужној Угарској, у чему су првенство имале Поповићеве *Српске новине*, званични лист Кнежевине Србије.

Са завршетком априла и српски покрет прелази у наредну етапу. Са првим данима маја наступају нове околности, а сазивање скупштине у Сремским Карловцима предаје кормило српског покрета у руке изабраном патријарху Рајачићу и онима који су обележили период борбе српског народа у Јужној Угарској у револуционарним збивањима 1848. и 1849. године, што је помно наставила да прати и бодри штампа у Београду.

РЕФЕРЕНЦЕ / REFERENCES

Необјављени извори / Unpublished sources

1. Архив Српске академије наука и уметности (АСАНУ) [Arhiv Srpske akademije nauka i umetnosti (ASANU)]

60 *Српске новине*, бр. 33, 23. април / 5. мај 1848.

7257, Преписка Стевана Книћанина (СПК) [7275, Prepiska Stevana Knićanina (SPK)]

2. Архив Српске православне цркве у Сремским Карловцима (АСПЦ) [Arhiv Srpske pravoslavne crkve u Sremskim Karlovcima (ASPC)]

   Српски народни покрет 1848/49 (СНП) [Srpski narodni pokret 1848/49 (SNP)]

3. Државни архив Србије (ДАС) [Državni arhiv Srbije (DAS)]

   Збирка Драгослава Страњаковића (ЗДС) [Zbirka Dragoslava Stranjakovića (ZDS)]

Објављени извори / Published sources

1. *Грађа за историју српског покрета у Војводини 1848–1849*, *серија I, књига 1 (март–јуни 1848)*, прир. Р. Перовић, Београд, 1952. [*Građa za istoriju srpskog pokreta u Vojvodini 1848–1849, serija I, knjiga 1,(mart–juni 1848)*, prir. R. Perović, Beograd, 1952.]
2. *Документа о српским добровољцима у Војводини 1848–1849. године*, прир. Р. Поповић-Петковић, Истраживања 2 (1973), 385–435. [*Dokumenta o srbijanskim dobrovoljcima u Vojvodini 1848–1849. godine*, prir. R. Popović-Petković, Istraživanja 2 (1973), 385–435.]
3. *Документи о Србији од 1842–1848*, прир. Ђ. Шурмин, Споменик LXIX, други разред 54 (1929), 17–82. [*Dokumenti o Srbiji od 1842–1848*, prir. Đ. Šurmin, Spomenik LXIX, drugi razred 54 (1929), 17–82.]
4. Ј. Игњатовић, *Мемоари. Рапсодије из прошлог српског живота*, прир. Ж. Бошков, Београд, 1966. [J. Ignjatović, *Memoari. Rapsodije iz prošlog srpskog života*, prir. Ž. Boškov, Beograd, 1966.]
5. *Писма Илије Гарашанина Јовану Мариновићу. књига 1, од 29 марта 1848 до 31 дец. 1858*, прир. С. Ловчевић, Београд, 1931. [*Pisma Ilije Garašanina Jovanu Marinoviću. Knjiga 1, od 29 marta 1848 do 31 dec. 1858*, prir. S. Lovčević, Beograd, 1931.]
6. М. Полит-Десанчић, *Како је то било у нас Срба у Буни године 1848*, прир. С. Гавриловић, Нови Сад, 1996. [M. Polit-Desančić, *Kako je to bilo u nas Srba u Buni godine 1848*, prir. S. Gavrilović, Novi Sad, 1966.]
7. *Преписка Илије Гарашанина, књига I, 1839–1849*, прир. Г. Јакшић, Београд, 1950. [*Prepiska Ilije Garašanina, knjiga I, 1839–1849*, prir. G. Jakšić, Beograd, 1950.]

Штампа / Periodicals

1. *Србске новине* (1848) [*Srbske novine* (1848)]
2. *Новине Читалишта београдског* (1848) [*Novine Čitališta beogradskog* (1848)]
3. *Свеобште југославенске и сербске народне новине* (1848) *[Sveobšte jugoslavenske i serbske narodne novine* (1848)]

Литература / Literature

1. М. Бјелица, *Милош Поповић, уредник српских листова*, Београд, 1973. [M. Bjelica, *Miloš Popović, urednik srpskih listova*, Beograd, 1973.]

2. Исти, *Политичка штампа у Србији 1834–1872*, Београд, 1975. [Isti, *Politička štampa u Srbiji 1834–1872*, Beograd, 1975.]

3. С. Гавриловић, *Срби у Револуцији 1848–1849*, Историја српског народа, пети дом, друга књига. Од Првог устанка до Берлинског конгреса 1804–1878, ур. В. Стојанчевић, Београд, 1981, 45–109. [S. Gavrilović, *Srbi u Revolucji 1848–1849*, Istorija srpskog naroda, peti tom, druga knjia. Od Prvog ustanka do Berlinskog kongresa 1804–1878, ur. V. Stojančević, Beograd, 1981, 45–109.]

4. Исти, *Илија Гарашанин и Мађари револуционарне 1848/49. године. Према објављеној Гарашаниновој преписци*, Илија Гарашанин (1812–1874). Зборник радова са међународног научног скупа одржаног 9. и 10. децембра 1987. поводом 175. годишњице рођења, ур. В. Стојанчевић, Београд, 1991, 209–222. [Isti, *Ilija Garašanin i Mađari revolucionarne 1848/49. godine. Prema objavljenoj Garašaninovoj prepisci*, Ilija Garašanin (1812–1874). Zbornik radova sa međunarodnog naučnog skupa održanog 9. i 10. decembra 1987. povodom 175. godišnjice rođenja, ur. V. Stojančević, Beograd, 1991, 209–222.]

5. Б. Грбић, Б. Јорданović, *Преглед наставе на Лицеју, Великој Школи и Универзитету 1838–1914*, Београд, 2018. [B. Grbić, B. Jordanović, *Pregled nastave na Liceju, Velikoj Školi i Univerziteti 1838–1914*, Beograd, 2018.]

6. Ж. Годшо, *Револуције 1848,* Београд, 1987. [Ž. Godšo, *Revolucije 1848*, Beograd, 1987.]

7. М. Екмечић, *Револуција 1848. и Балкан,* Нови Сад, 2021. [M. Ekmečić, *Revolucija 1848. i Balkan*, Novi Sad, 2021.]

8. М. Јагодић, *Србија и Стара Србија (1839–1868). Наслеђе на југу,* Београд, 2016. [M. Jagodić, *Srbija i Stara Srbija (1839–1868). Nasleđe na jugu*, Beograd, 2016.]

9. Исти, *Историја српског народа у Црној Гори, Хабзбуршкој монархији и Османском царству у 19. и почетком 20. века*, Београд, 2022. [Isti, *Istorija srpskog naroda u Crnoj Gori, Habzburškoj monarhiji i Osmanskom carstvu u 19. i početkom 20. veka*, Beograd, 2022.]

10. Исти, *Материјална помоћ Кнежевине Србије Србима у Српској Војводовини 1848–1849*, Болести, ратови и глад – српски народ пред изазовима у прошлости и садашњости, тематски зборник радова, ур. С. Рајић, Београд, 2022, 35–56. [Isti, *Materijalna pomoć Kneževine Srbije Srbima u Srpskoj Vojvodovini 1848–1849*, Bolesti, ratovi i glas – srpski narod pred izazovima u prošlosti i sadašnjosti, tematski zbornik radova, ur. S. Rajić, Beograd, 2022, 35–56.]

11. П. В. Крестић, *Пречани и Шумадинци: Теодор Павловић и Сербске народне новине о Кнежевини Србији (1838–1848)*, Београд–Нови Сад, 1996. [P. V. Krestić, *Prečani i Šumadinci: Teodor Pavlović I Serbske narodne novine o Kneževini Srbiji (1838–1848)*, Beograd–Novi Sad, 1996.]

12. В. Крестић, *Срби у Угарској 1790–1918,* Нови Сад, 2021. [V. Krestić, *Srbi u Ugarskoj 1790–1918*, Novi Sad, 2021.]

13. Љ. Кркљуш, *Лист Der Serbe о Српском народном покрету 1848–1849*, Нови Сад, 2021. [Lj. Krkljuš, *List Der Serbe o Srpskom narodnom pokretu 1848–1849*, Novi Sad, 2021.]

14. Р. Љушић, *Књига о Начертанију. Национални и државни програм Кнежевине Србије (1844),* Београд, 2004. [R. Ljušić, *Knjiga o Načertaniju. Nacionalni I državni program Kneževine Srbije (1844)*, Beograd, 2004.]

15. Исти, *Обреновићи у Револуцији 1848. године*, у: исти, *Србија 19. века, изабрани радови (3)*, Београд, 2005, 240–250. [Isti, *Obrenovići u Revoluciji 1848. godine*, u: isti, *Srbija 19. veka, izabrani radovi (3)*, Beograd, 2005, 240–250.]

16. Исти, *Предлози Јована Мариновића за решење српског питања 1848. и 1854. године*, Српске студије 3 (2012), 279–311. [Isti, *Predlozi Jovana Marinovića za rešenje srpskog pitanja 1848. i 1854. godine*, Srpske studije 3 (2012), 279–311.]

17. Д. Микавица, Н. Лемајић, Г. Васин, Н. Нинковић, *Срби у Хабзбуршкој монархији 1526–1918, 1. Од Мохачке битке до Благовештенског сабора 1526–1861*, Нови Сад, 2016. [D. Mikavica, N. Lemajić, G. Vasin, N. Ninković, *Srbi u Habzburškoj monarhiji 1526–1918, 1. Od Mohačke bitke do Blagoveštenskog sabora 1526–1861*, Novi Sad, 2016.]

18. Д. М. Павловић, *Србија и Српски покрет у Јужној Угарској 1848. и 1849*, Београд, 1986. [D. M. Pavlović, *Srbija i Srpski pokret u Južnoj Ugarskoj 1848. i 1849*, Beograd, 1986.]

19. M. Petrov, *Srbija i Vojvodina u Revoluciji 1848–1849*, neobjavljena doktorska disertacija, Univerzitet u Beogradu – Filozofski fakultet, Beograd, 1987.

20. Р. Поповић, *Прилози за биографију Јелисеја Вукајловића*, Споменица историјског архива Срем 8 (2009), 102–116. [R. Popović, *Prilozi za biografiju Jeliseja Vukajlovića*, Spomenica Istorijskog arhiva Srem 8 (2009), 102–116.]

21. Ј. Ристић, *Спољашњи одношаји Србије новијега времена, прва књига 1848–1860*, Београд, 1887. [J. Ristić, *Spoljašnji odnošaji Srbije novijega vremena, prva knjiga 1848–1860*, Beograd, 1887.]

22. А. М. Савић, *Кнежевина Србија, Француска и пољска емиграција у време Револуције 1848–1849*, Тематски зборник радова Карађорђе и његово наслеђе у српској историји, ур. К. Николић, Велика Плана, 2017, 85–106. [A. M. Savić, *Kneževina Srbija, Francuska i poljska emigracija u vreme Revolucije 1848–1849*, Tematski zbornik radova Karađorđe i njegovo nasleđe u srpskoj istoriji, ur. K. Nikolić, Velika Plana, 2017, 85–106.]

23. Исти, *Уставобранитељ и противник страног уплива*, Илија Гарашанин (1812–1874) – великан српске земље, ур. С. Рајић, Аранђеловац, 2024, 71– 245. [Isti, *Ustavobranitelj i protivnik stranog upliva*, Ilija Garašanin (1812–1874) – velikan srpske zemlje, ur. S. Rajić, Aranđelovac, 2024.]

24. У. Станковић, *Стефан Стефановић Тенка и Српски народни покрет 1848/49. године*, Војвођански простор у контексту европске историје, Зборник радова 2, ур. В. Гавриловић, С. Бошков, Нови Сад–Бачка Паланка, 2014, 293–313. [U. Stanković, *Stefan Stefanović Tenka i Srpski narodni pokret 1848/49. godine*,

Vojvođanski prostor u kontekstu evropske istorije, Zbornik radova 2, ur. V. Gavrilović, Novi Sad–Bačka Palanka, 2014, 293–313.]

25. Исти, *Кнез Александар Карађорђевић и Српски народни покрет 1848/1849*, Споменица Историјског архива Срем 20 (2021), 33–46. [Isti, *Knez Aleksandar Karađorđević i Srpski narodni pokret 1848/1849*, Spomenica Istorijskog arhiva Srem 20 (2021), 33–46, 85–106.]
26. Д. Страњаковић, *Влада уставобранитеља 1842–1853,* Београд, 1932. [D. Stranjaković, *Vlada ustavobranitelja 1842–1853*, Beograd, 1932.]
27. Исти, *Србија и Војводина 1848–1849 године,* Гласник Српске православне цркве 9–12 (1948), 119–130. [Isti, *Srbija i Vojvodina 1848–1849*, Glasnik Srpske pravoslavne crkve 9–12 (1948), 119–130.]
28. А. Ц. П. Тејлор, *Хабзбуршка монархија 1809–1918. Историја Аустријске царевина и Аустроугарске,* Београд, 2001. [A. Dž. P. Tejlor, *Habzburška monarhija 1809–1918. Istorija Austrijske carevine i Austrougarske*, Beograd, 2001.]

TWO BELGRADE NEWSPAPERS ON THE BEGINNINGS OF THE SERBIAN NATIONAL MOVEMENT IN 1848: FROM THE DEMANDS OF PEST TO THE MAY ASSEMBLY

Summary:

With the beginning of the Revolution in 1848 in the Habsburg Monarchy, the conflict between Serbs and Hungarians began. The Serbian national movement, which developed in the territory of Southern Hungary, also received its impetus from the neighboring Principality of Serbia. Belgrade newspapers carefully reported the news during the first two months of the Revolution, during March and April. Although there was a difference in the transmission of news, the Belgrade press was extremely important in order to inform the public in Serbia about the events across the Sava and Danube. With their news and comments, the editors also gave their ideas on solving the issue of gaining rights and preserving the Serbian nationality in the conditions of forced Hungarianization.